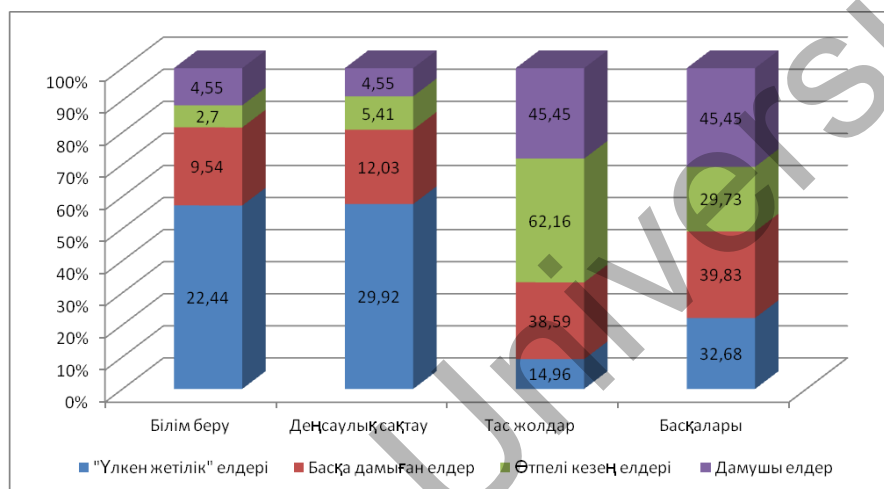

Аталған жобаларды жүзеге асыру мақсатында 2000-2020 жылдар аралығында барлығы 2 026 257 млн. АҚШ доллары көлемінде инвестициялар жұмсалды. Сала бойынша қарастырсақ: байланыс саласына 875 399 млн. АҚШ доллары, энергетика саласына 715 043 млн. АҚШ доллары, көлік кешені саласына 366 564 млн. АҚШ доллары, ал сумен қамтамасыз ету және канализация саласына 69 251 млн. АҚШ доллары көлемінде инвестициялар құйылған болатын [25].

Жүзеге асырылған жобалар ішінде Латын Америкасы алдыңғы қатарды иеленіп отыр, мұнда қарастырылып отырған кезеңде 1705 жоба жүзеге асырылып, оған 769 444млн. АҚШ доллары көлемінде инвестиция жұмсалды. Екінші орында Шығыс Азия және Тынық мұхит елдері – 1666 жоба, инвестициялар көлемі - 358 547 млн. АҚШ доллары. Үшінші орында Европа және Орталық Азия елдері –819, инвестициялар - 312 989 млн. АҚШ доллары.

МЖС көмегімен инвестициялар тарту үшін таңдалатын басымдықты сала елдің әлеуметтік-экономикалық даму деңгейіне және елде жүргізіліп жатқан мемлекет саясатына байланысты. Бүкіл әлемде негізінен көлік саласында МЖС инфрақұрылымдық жобаларды іске асыру кезінде пайдаланылады. Еңбек өнімділігінің деңгейі, жан басына шаққандағы ЖІӨ тұтыну деңгейі, әлеуметтік қорғау және білім беру, сонымен қатар медициналық қызмет көрсетудің сапасы орташа өмір сүру ұзақтығы жоғары болған сайын МЖС денсаулық сақтау мен білім беру сияқты экономиканың салаларында жиі қолданылады (2-сурет).

2-сурет– Елдер топтарының МЖС жобалары бойынша әртүрлі салалардағы үлес салмақтары

Суреттегі елдер құрылымна тоқталып кетейік. Мұнда «Үлкен жетілік» елдеріне АҚШ, Ұлыбритания, Германия, Италия, Канада, Франция, Жапония жатады. Басқа дамыған елдерге Австрия, Бельгия, Дания, Австралия, Израиль, Ирландия, Финляндия, Испания, Португалия, Греция, Оңтүстік Корея, Сингапур жатады. Өтпелі кезең елдеріне Болгария, Чехия, Венгрия, Хорватия, Польша, Румыния, Латвия, Украина жатады. Дамушы елдерге Үндістан, Бразилия, Чили, Гонконг, Мексика, Сауд Аравиясы, Біріктірілген Араб Эмираттары жатады [3].

Осы әр ел құрылымында «Үлкен жетілік» елдері мен басқа да дамыған елдерде МЖС көп бөлігі білім беру саласына тиісті екенін көруімізге болады, ал өтпелі кезең елдерінде көп жағдайда тас жолдар салуға МЖС қолданылады, ал дамушы елдерде ол басқа салаларға жіберілетінін көруімізге болады.

1. Гагарин П.А., Двинянин Е.А.. Мемлекеттік-жекешелік әріптестік ауқымды жобаларды іске асыру құралы ретінде. -<http://www.gradient-alpha.ru/assets/docs/PPP-Research-14.03.2015.pdf>
2. Есембекова Д.Б. Мемлекеттік-жеке меншік әріптестікті дамыту. -Алматы: 2020.
3. Балашов с. дамыған елдерде МЖЭ жұмыс істеу тәжірибесі // РҒА ЖЭ хабаршысы, 2019.-№4.

Тихомолова К. С., Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, экономический факультет, гр. УА-42, студент
(Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Шакирова Г.А.)

РИСКИ И АСПЕКТЫ, СВЯЗАННЫЕ С АУДИТОМ ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ

Аудит дебиторской задолженности может сопровождаться различными рисками и аспектами, которые аудиторы должны учитывать. Вот некоторые из них:

Риск сомнительных долгов:

-Клиенты могут не выплатить долги, что может привести к необходимости создания резервов и списания долгов.

- Аудиторы должны оценить адекватность создания резервов и правильность списания долгов.
- Риск связанных лиц:
  - Компания может иметь долги перед связанными компаниями или лицами, что может вызвать конфликт интересов.
  - Аудиторы должны оценить, были ли сделки с связанными лицами проведены по адекватным условиям.
- Риск обесценки активов:
  - Долги, которые длительное время остаются неоплаченными, могут потребовать обесценки активов и уменьшения их стоимости.
  - Аудиторы должны оценить, были ли применены необходимые процедуры для обесценки активов.
- Риск неправильной классификации:
  - Долги могут быть неправильно классифицированы, например, как текущие, когда они на самом деле являются долгосрочными.
  - Аудиторы должны проверить правильность классификации дебиторской задолженности.
- Риск мошенничества:
  - Существует риск мошенничества со стороны клиентов, которые могут создавать ложные счета или иные манипулировать данными.
  - Аудиторы должны проводить проверки на предмет мошенничества и несоответствия.
- Риск несоблюдения нормативных требований:
  - Компании обязаны соблюдать нормативные требования в отношении дебиторской задолженности, такие как создание резервов и раскрытие информации.
  - Аудиторы должны убедиться в том, что компания соблюдает соответствующие нормы.
- Риск ликвидности:
  - Если долги невозможно взыскать вовремя, это может повлиять на ликвидность компании и ее способность выполнять свои финансовые обязательства.
  - Аудиторы должны оценить влияние дебиторской задолженности на ликвидность компании.
- Риск недостаточного внутреннего контроля:
  - Недостаточные процедуры внутреннего контроля могут привести к ошибкам и мошенничеству в отношении дебиторской задолженности.
  - Аудиторы должны проверить эффективность систем внутреннего контроля[1].
- Аудиторы должны тщательно анализировать и учитывать эти риски и аспекты при выполнении аудита дебиторской задолженности. Это помогает обеспечить надежность финансовой отчетности и своевременное выявление потенциальных проблем.
- Риск зависимости от крупных клиентов:
  - Если компания зависит от нескольких крупных клиентов, сбой в оплате одного из них может серьезно повлиять на финансовое состояние компании.
  - Аудиторы должны оценить долю выручки, приходящейся на крупных клиентов, и рассмотреть последствия возможных проблем с оплатой.
- Риск изменений в экономической среде:
  - Изменения в экономической среде, такие как рецессия или инфляция, могут повлиять на способность клиентов выплачивать долги.
  - Аудиторы должны учитывать экономические факторы при оценке рисков дебиторской задолженности.
- Риск технологических угроз:
  - Угрозы в области кибербезопасности могут привести к потере данных о дебиторской задолженности или мошенничеству.
  - Аудиторы должны оценить меры безопасности и резервное копирование данных.
- Риск легальных споров:
  - Легальные споры с клиентами могут повлиять на взыскание долгов и финансовое состояние компании.
  - Аудиторы должны оценить наличие текущих и потенциальных легальных споров и их влияние на дебиторскую задолженность.
- Риск недостоверной информации:
  - Компания может предоставить аудиторам недостоверную информацию о дебиторской задолженности, что может привести к ошибкам в аудите.
  - Аудиторы должны проводить независимые проверки и подтверждения данных[2].
- Риск изменений в нормативной базе:
  - Изменения в законодательстве и стандартах могут потребовать изменений в отчетности о дебиторской задолженности.
  - Аудиторы должны следить за обновлениями нормативной базы и адаптировать свой аудит в соответствии с новыми требованиями[3].
- Риск несоблюдения сроков оплаты:

-Задержки в оплате долгов клиентами могут повлиять на финансовый поток компании и ее способность выполнять обязательства.

-Аудиторы должны анализировать и следить за сроками оплаты и их влиянием на финансовое состояние компании.

Риск долгосрочных обязательств:

-Долгосрочные долги клиентов могут представлять высокий риск, особенно если они не поддерживаются необходимыми гарантиями или обеспечением.

-Аудиторы должны оценить структуру долгов и их сроки погашения.

Риск недостоверных сведений о клиентах:

-Компания может предоставить недостоверные сведения о клиентах или их финансовом состоянии, что может повлиять на адекватность оценки рисков[4].

-Аудиторы должны проводить проверку сведений о клиентах на достоверность.

Эти риски и аспекты представляют собой сложный и многообразный набор факторов, которые аудиторы должны учитывать при выполнении аудита дебиторской задолженности. Их цель - обеспечить достоверность финансовой отчетности компании и своевременно выявить потенциальные проблемы, которые могут повлиять на ее финансовое состояние и репутацию.

1. Абленов, Д. О. Аудит: теория и практика: учеб. / Д. О. Абленов. - Алматы : Экономика, 2005. - 419 с
2. Аудит: Учебное пособие. / М.С. Ержанов, С.К. Барышева, А.С. Биктеубаева, А.М. Ержанова; под общ ред. М.С. Ержанова. - 2-е изд., доп. - Алматы: Университет "Туран", 2022. - 165с.
3. Абленов Д.О. и др. Основы общего аудита: теория, методология, практика: Учебник. / Д.О. Абленов, Д.Д. Әбле, А.Д. Абленова; под общей ред. Д.О. Абленова. - Алматы: Экономика, 2020. - 560с.
4. Алимova, Н.Ж. Аудит: 6B04103-Есеп және аудит мамандығы бойынша оқу құралы. / А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті. - Қостанай,, 2021. - 120б.

Тұрсынбай А.Ш. Қарағанды Бөкетов университеті, экономика факультеті, ГА-31к-21 тобы, студент
(*Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Садуақасова М.Б.*)

АУДИТОРЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДІ БАҒАЛАУДЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазіргі уақытта көптеген шаруашылық жүргізуші субъектілер аудитордың олардың есептілігінің дұрыстығы туралы пікірін білдіру үшін аудиторлық тексерулер жүргізу қажеттілігіне тап болады. Аудит жүргізу барысында аудиторлар мәнділік пен аудиторлық тәуекел сияқты критерийлермен кездеседі. Аудитті жоспарлау кезінде мәнділік пен тәуекелді бірге ескеру өте маңызды, тіпті қажет, ал егер қажетті элементтерді дұрыс таңдасаңыз, онда бұл тиімді аудиторлық жұмыстың негізі болады [1].

Аудитті дамытудың қазіргі жағдайында аудиторлық ұйымның пайдалы жұмысының кепілі кәсіби қызметпен байланысты тәуекелдерді болжай білу, олардың рұқсат етілген шекті деңгейін дұрыс белгілеу және оларды бейтараптандыру бағыттарын анықтау болып табылады.

Тексеріліп отырған фирмалар еңбек және қаржылық шығындарды азайтуға, сонымен қатар аудиттің мерзімін қысқартуға нақты аудиторлық тәуекелді есептеуді қолдана отырып, мүмкіндік алады. Тәуекелді анықтау аудиторларға аудиторлық тексерілістің әр кезеңінде уақытты үнемдей отырып, ең тиімді жоспар құрай алады. Тәуекелділік дәрежесі жүргізілетін тексеріске, яғни аудит сапасына тигізетін үлесі жоғары болғандықтан, аудиторлық ұйымның басшылығы бұл көрсеткішті бағалап отыруы тиіс. Егер тәуекел жоғары деп бағаланса, онда сенімді аудиторлық дәлелдер алу, мұқият зерттеулер жүргізу, деректердің үлкен үлгілерін жоспарлау қажет.

Экономикалық әдебиеттерде "аудиторлық тәуекел" ұғымы кең және жан-жақты түсіндіріледі. 315-ші Аудиттің халықаралық стандартына тоқталсақ, «Ұйымды және оның айналасын зерттеу арқылы елеулі бұрмалану тәуекелдерін анықтау және бағалау» мынандай тұжырымдама келуге болады: аудиторлық тәуекел – бұл қаржылық есептіліктің елеулі бұрмаланушылықтың орын алу қаупі[2].

Бұл кәсіптің "тәуекел" ұғымымен байланысы оңай байқалады. Бұл аудиторлық қызметтердің ақпараттық белгісіздік жағдайында ұсынылатындығына және өз кезегінде белгілі бір тәуекел деңгейімен байланысты. "Тәуекел" термині қойылған мақсатты іске асыру кезінде күтілетін нәтижелерге қол жеткізуге кедергі келтіретін, материалдық немесе қаржылық залал келтіретін мән-жайлардың туындау ықтималдығы ретінде айқындалады.

"Тәуелсіз аудитордың негізгі мақсаты және халықаралық аудит стандартына сәйкес аудит жүргізу" 200-ші ХАС-қа сәйкес аудиторлық тәуекел қаржылық есептілікте елеулі бұрмаланулар болған жағдайда аудиторлық пікірді қате тұжырымдау тәуекелін, яғни үлкен жауапкершілік алуын білдіреді. Аудиторлық тәуекел-бұл елеулі бұрмаланулар мен белгісіздік дәрежесінің туындысы. Өз кезегінде, аудиторлық тәуекелді бірнеше бөлікке бөліп қарастыруға болады. (1-суретті қараңыз).